

Jak vnímají stresovou situaci intelektově nadaní žáci

Petra Holešovská

Stres v dnešní době zažívá každý, nevyjímaje děti, dospívající mládež a také nadané jedince. Školní prostředí je typické tím, že je to také stresové prostředí díky zkoušení, známkování, testům, nutnosti vcházet s autoritou a respektovat ji, vztahy s vrstevníky a podobně. Do stresové situace se dostává každý jedinec a každý může stejnou stresovou situaci vnímat jinak, jiným způsobem na něj působí a také více či méně, pozitivně či negativně ovlivňuje výkon a výsledky jedince ve škole. Z výzkumné studie realizované v roce 2011 na výběrových gymnáziích v Brně bylo zjištěno, jak intelektově nadaní studenti těchto gymnázií vnímají stresovou situaci, jak školní zátěž ovlivňuje jejich školní výkon a jaké stresory se v souvislosti se školním prostředím vyskytují nejčastěji. Z výsledků studie vyplývá, že by bylo dobré se dále intelektově nadanými dospívajícími zabývat nejen z hlediska školní zátěže. Dospívání je komplikované životní období, kdy dochází k mnoha změnám a kdy může nadaný jedinec přijít o motivaci, měnit zájmy, kdy jej ovlivňuje sociální skupiny, ve které tráví čas, může přestat mít zájem o činnost, ve které byl nadaný. Proto se jeví podpora intelektově nadaných jedinců jako velmi zásadní v dalším rozvoji mimořádných schopností jedince.

Klíčová slova: Intelektové nadání, adolescent, stresová situace, školní zátěž, stresory.

Úvod

Problematikou nadaných žáků se zabývají odborníci zejména z hlediska identifikace nadaných v raném věku (psychologové) a další prací s nadanými žáky především v předškolním a raném školním věku (pedagogové). Zajímavou oblastí pro další zkoumání se potom jeví nadaný adolescent. Toto období přináší specifická úskalí, je to období, kdy se formuje osobnost, dochází ke změnám, které mohou mít zásadní vliv při dalším rozvoji nadání.

Problematika emocionální a sociální adaptace intelektově nadaných dětí a dospívajících je řazena mezi aktuální témata psychologie nadání, Národní asociace nadaných dětí v USA dokonce zvolila tuto oblast jako hlavní prioritu dalšího zkoumání intelektově nadaných se zaměřením na posílení vývoje nadaných na základě vytvoření vzdělávacích postupů pro obohacení osnov (Portešová, in Macek, 2006).

Intelektově nadaný žák se odlišuje svými specifickými potřebami od ostatních, pokud se jedná navíc o dospívajícího jedince, mohou vyvstat další problémy spojené nejen s nadáním, ale i věkem. Dospívající jedinec je dle Hollingworth inteligenčně na úrovni dospělého, ale jeho emoce na úrovni dítěte. Proto také intelektově nadaný adolescent může mít větší problémy s adaptací na nové prostředí, může reagovat hůře na změny a s tím spojené nově vzniklé stresové situace. Proto zůstává otázkou, jak intelektově nadaný adolescent vnímá stresovou situaci a co je pro něho v novém školním prostředí nejvíce stresující.

Teoretická východiska

Odborníci se nesnaží vytvářet nové teorie nadání, ale spíše se zaměřují na modely nadání (např. Renzulli, Mönks, Czeisel), které obsahují schopnosti jedince a další proměnné ovlivňující nadání a jeho další rozvoj. Mezi proměnné patří kromě školy a rodiny jako instituce, sociální prostředí, které ve svém modelu zdůrazňuje Mönks i Czeisel. Nadaný adolescent se často ocitá v kruhu mezi ostatními nadanými ve škole nebo mimo ni např. zájmových kroužcích. Vztah s vrstevníky je na úrovni kamaráda, ale i soupeře, čímž vzniká význam kamaráda jako motivačního činitele. V tomto období vzniká riziko spojení s nevhodnou partou, kamarády, kteří by mohli „svést“ nadaného na „špatnou“ cestu a nadaný jedinec by již dále nerozvíjel své mimořádné schopnosti. Jedinec v období dospívání tráví většinu dne ve škole, proto hraje školní prostředí významnou roli v jeho životě. Škola je kromě rodiny socializační činitel a instituce, která ovlivňuje osobnost jedince a jeho vztahy (Macek, 1999). Vzhledem k tomuto faktu může být přestup na gymnázium a s tím spojená změna sociálního, učebního prostředí, změna školních podmínek a celkově denního režimu stresující.

V důsledku zmíněných změn a se zvyšujícími se školními nároky na žáka se jedinec dostává do zátěžových situací, se kterými se musí co nejlépe vypořádat. Školní zátěž je v podstatě přirozenou součástí školního prostředí, pociťují jí téměř všichni žáci. Příčinou vzniku zátěže jsou stresory, které mohou mít dlouhodobý či krátkodobý charakter. Jedná se zejména o stresory související přímo se školním prostředím, jako: zkoušky, testy, ústní zkoušení, mnoho učiva, nedostatek času na přípravu, vysoké nároky učitele, osobnost učitele a vztah k němu, školní kolektiv, osobnost jedince, nároky na sebe sama, nároky rodičů...atd., nebo se může jednat o stresory jako například: disharmonické prostředí (rozvod, hádky v rodině), asociální prostředí, sociální zanedbanost, finanční situace v rodině, postavení rodiny ve společnosti, nemoc, úmrtí někoho blízkého...atd.

Do stresové situace se jedinec v dnešní době dostává denně. Školní prostředí je typické tím, že je zde mnoho stresových faktorů.

Období adolescence může být velmi nebezpečné pro další rozvoj nadaných, protože mladého člověka může z jakéhokoliv důvodu přestat bavit činnost, ve které byl do té doby úspěšný, nadaný (Dočkal, 2005), což může znamenat konec slibně se rozvíjejícího nadání v určité oblasti. Je to však také první období v životě člověka, zejména pro nadaného, kdy může ukázat své skutečné schopnosti, dále je rozvíjet a upevnit poznání vlastního potenciálu v měnící se struktuře vlastního já (Portešová, in Macek, 2006).

Výzkumná studie

V oblasti školní zátěže u intelektově nadaných adolescentů, nebylo realizováno mnoho výzkumů. Stresová situace a stresory jsou typické pro školní prostředí, proto bylo zajímavé zaměřit se na to, jak vnímají stresovou situaci nadaní jedinci při přechodu ze Základní školy na gymnázium. Stresory související nejen se školním prostředím, ale také s jeho změnou byly předmětem zkoumání. Dospívající lidé, kteří jsou velmi citliví na změnu prostředí se nachází právě v takové situaci, kdy je čeká nové prostředí, nový režim, jiní lidé. Někdo se s takovou změnou vyrovnává lépe, někdo hůře. Jak stresovou situaci vnímají intelektově nadaní dospívající dvou brněnských gymnázií bylo předmětem výzkumné studie. V prezentované výzkumné studii vycházím z prolínajících se teoretických východisek nadání, adolescence a školní zátěže (stresorů).

Cíle výzkumné studie

Cílem výzkumné studie bylo zjistit, jak na intelektově nadané adolescenty působí změna prostředí spojená s přechodem ze základní školy na gymnázium a s tím spojená změna nejen instituce, ale i sociálního prostředí a celkově programu, studijních osnov, nových předmětů a podobně. Dalším cílem bylo zjistit, jaké jsou nejčastější stresory intelektově nadaných adolescentů v novém prostředí, jak na stres reagují a zda byla pro ně taková změna stresující. Dále byla předmětem zájmu otázka motivace intelektově nadaných adolescentů ze strany učitele.

Výzkumný vzorek

Za účelem zkoumání intelektově nadaných adolescentů byla vybrána dvě prestižní (výběrová) brněnská gymnázia, kde bylo provedeno dotazníkové šetření a poté skupinový rozhovor v prvních ročnících osmiletých studijních programů (primách) a čtyřletých studijních programů (kvintách). Z důvodu dotazníkového šetření, skupinového rozhovoru a prezentace výsledků studentům, proběhlo setkání za účelem získání výše zmíněných informací celkem dvakrát.

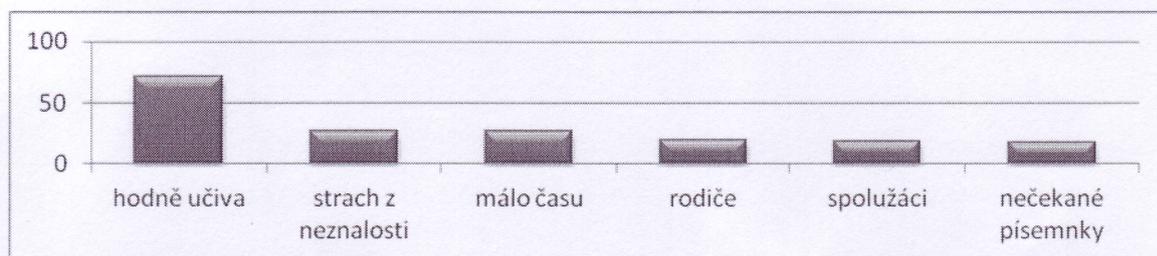
Ukázka vybraných položek Dotazníku

1. Jaké jsou důvody stresu ve škole?
2. Jak reagujete na stres? Pozitivně/Negativně a proč?
3. Jaké jsou nejčastější stresory?
4. Motivuje vás učitel k výkonu?
5. Byl pro Vás přechod ze ZŠ na Gymnázium obtížný? Ano/Ne...proč a jak se to projevilo?

Výsledky

Studentům byl předložen dotazník, na který odpovídali a v následné diskuzi své odpovědi rozvíjeli a dále komentovali. Odpovědi byly graficky zpracovány.

Jaké jsou důvody stresu ve škole?

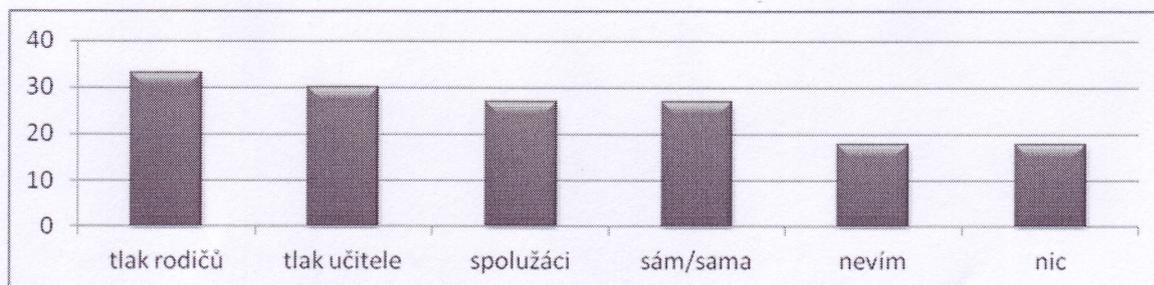
Na otázku, jaké jsou důvody stresu, odpovídali studenti různě a popisovali mnoho situací a faktorů, které jim způsobují stres. Někteří studenti uváděli více důvodů, konkrétních či velmi obecných. Nejčastěji, celkem v 72 případech se objevila odpověď „mnoho učiva“, celkem 27 krát byly jmenovány „strach z neznalosti učiva“ a „málo času“. Rodiče, spolužáci a nečekané písemky potom obsadili poslední místa s 16 hlasy dotázaných studentů.

Jak reagujete na stres?

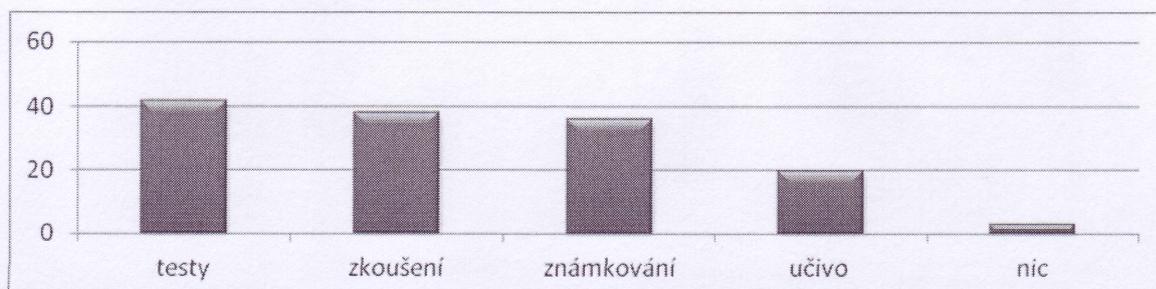
Na stres reagují studenti v 52 případech negativně, dle situace 36 studentů a pozitivně na stres reagují tři studenti. Tito studenti uvedli, že je stres motivuje k výkonu a je jakousi poháněcí silou. Vyjádřil se ve smyslu, že stres je pro ně potřebný.

Jaké jsou nejčastější stresory?

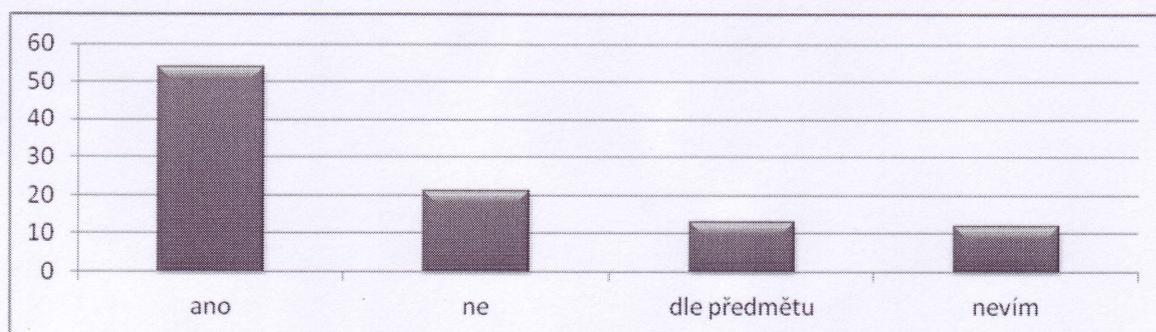

Při rozebírání stresorů více dopodrobna se studenti měli zmínit o konkrétních stresorech. Ve výše uvedeném grafu jsou uvedeny stresory související spíše se sociálním prostředím (školní i rodinné), osobností jedince. 33 studentů jmenovalo jako největší stresor tlak ze strany rodičů, 30 krát bylo odpovědí tlak ze strany učitele, dále 28 studentů jmenovalo spolužáka a sebe sama a 18krát odpověděl student nevím a nic mě nestresuje. V níže uvedeném grafu jsou potom uvedeny stresory související přímo se školou, učivem. Testy označilo 42 studentů, zkoušení 39, známkování 38 a učivo 20 studentů. Dva studenti uvedli, že není nic, co by je stresovalo. V těchto dvou otázkách (grafech) jsou zpracovány všechny odpovědi studentů. Každý student jmenoval minimálně dva stresory, přičemž někteří studenti jmenovali i čtyři.

Jaké jsou nejčastější stresory?

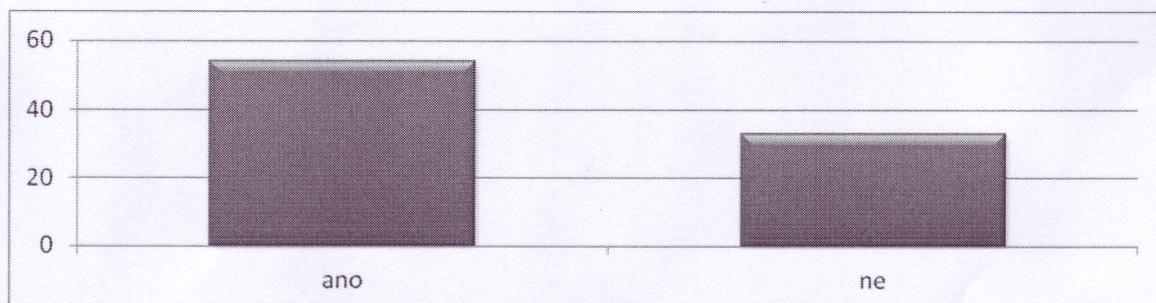

Motivuje vás učitel k výkonu?

Učitel motivuje většinu studentů k výkonům ve škole (54). Dle studentů záleží zejména na osobnosti jedince, jeho metodách, učebním stylu, přístupu ke studentům a na vyučovaném předmětu (13). 22 studentů uvedlo, že je učitel nemotivuje a 12 neví, jestli je učitel motivuje.

Byl pro vás přechod ze ZŠ na gymnázium obtížný?

Přechod na gymnázium byl obtížný a problematický, ať už z jakéhokoliv důvodu pro 54 studentů a 33 studentů uvedlo, že pro ně přechod nebyl obtížný.

Závěr

Výzkumná studie byla velmi přínosná jako pilotní studie pro další zkoumání problematiky v dané oblasti a může posloužit jako nutný základ dalšího zkoumání intelektově nadaných adolescentů v souvislosti se školní zátěží. Vzhledem k tomu, že i intelektově nadaní studenti pociťují zátěž ve škole, kterou způsobují konkrétní stresory, je třeba věnovat se dále zvládání školní zátěže a vlivu stresorů na rozvoj intelektového nadání v období adolescence a navrhnout případnou intervenci. Vzhledem k tomu, že práce s nadanými studenty, navíc adolescenty, není nikterak snadná, je dobré si uvědomit, že individuální přístup učitele ke každému jednotlivci, schopnost motivovat k výkonu, schopnost strhnout zájem studentů o předmět a podávat látku zajímavým způsobem pro danou věkovou skupinu, být dosti zásadový, spravedlivý a přísný, zároveň být chápavý, tolerantní a vnímavý, hraje klíčovou roli z hlediska motivace, zájmu o školu a učení každého jedince, tedy i intelektově nadaného adolescenta. Eliminace stresorů a efektivní zvládání školní zátěže je jedním z předpokladů pro optimální rozvoj intelektového nadání i s ohledem na kritické období adolescence.

Literatura

- DOČKAL, V., *Zaměřeno na talenty aneb talent má každý*. Praha: Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-840-3
- HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadání*, Praha:Grada, 2009. ISBN 978-80-247-1988-6 DOČKAL, V., *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny. 248 s. ISBN 80-7106-840-3
- LAZNIBATOVÁ, J., *Nadanie dieťa, jeho vývoj, vzdelávanie a podporovanie*, Bratislava: Iris, 2001, 377s. ISBN 80-88778-32-8
- MACEK, P., LACINOVÁ, L., *Vztahy v dospívání*, Masarykova Univerzita, Brno: Barrister a Principal, 2006, 195s. ISBN 80-7364-034-1
- MACEK, P., *Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999, 207s. ISBN 80-7178-348-X.

**Petra Holešovská, Mgr., Pedagogická Fakulta Masarykovy Univerzity,
Poříčí 31, Brno 61500**

1. Pracovní seminář s mezinárodní účastí: Učíme
nadané žáky

Jak vnímají stresovou situaci intelektově nadaní adolescenti

Mgr. Petra Holešová
Pedagogická fakulta
MU Brno

PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Masarykovy univerzity

Obsah

- 1) Intelektově nadaní adolescenti
- 2) Školní stres
- 3) Vliv stresu na výkon a motivaci
- 4) Závěr

Úvod

- Mají intelektově nadaní adolescenti stres ve škole?
(Pilotní studie v roce 2010)...ANO!
- Cílem prezentace je poukázat na přítomnost stresu a jeho vliv na školní výkon a motivaci nadaného dospívajícího jedince

1) Intelektově nadaní adolescenti (INA)

- **Specifika intelektově nadaných**
  - Vyšší IQ, Kreativita
  - Originalita myšlení (Laznibatová, 2001)
  - Zájem o činnost, ve které jedinec vyniká
  - Dobré výsledky nejsou podmínkou nadání!!!

• Specifika adolescenta

- Zájem o činnost, která jej baví
- Silný vliv vrstevníků
- Sebekritika
- Hledání vlastní identity
- Problémy s přijetím autority
- Období kdy jedinec není dítě, ale ještě není dospělý

• INA ve škole

- Nová role vrstevníka: Kamarád versus Soupeř – motivační činitel (Dočkal, 2005)
- **Možné problémy INA ve škole (Webb, 1993)**
  - Škola je nudná
  - Nevhodná skupina vrstevníků
  - Akceptování autority
  - Spolupráce
  - Dril

2) Školní stres

- **Stres ve škole je asociován**
- 1) Učení (Testy, zkoušení, známkování)
- 2) Sociální prostředí školy
- 3) Sociální prostředí mimo školu (rodina, přátelé)
- 4) Finanční situace, sociální zanedbanost, disharmonické prostředí (hádky, rozvod, násilí...), sociální status rodiny, onemocnění či smrt v rodině, asociální prostředí...etc.
- 5) Osobnost jedince

- Na každého jedince působí stres jinak
  - Každý jedinec volí různé strategie k vyrovnání se se stresem
- ...každý jedinec vnímá stresovou situaci jinak...

Vliv na výkon a motivaci

3) Vliv stresu na výkon a motivaci jedince

4) Závěr

- Podpora nadaných adolescentů je žádoucí
- Období adolescence = kritické období pro rozvoj nadání (jedinec se může z jakéhokoliv důvodu přestat zajímat o činnost, ve které do té doby vynikal)
- Proto si zaslouží stejnou pozornost jako děti v MŠ a ZŠ

Nadání jsou naše budoucnost

Děkuji za pozornost

Mgr. Petra Holešovská
104845@mail.muni.cz

Prezentace je podporována stipendijním fondem PdF MU.

PEDAGOGICKÁ FAKULTA
 Masarykovy univerzity